

Morvai Tünde

„Duplán teljesít.” Iskolaválasztás Zoborvidéken

1. Bevezető

A tavalyi 2012. évben az *Iskolaválasztási stratégiák szórványban és többségi helyzetben a Kárpát-medencében* elnevezésű projekt keretében négy Magyarországgal szomszédos ország – Románia, Szerbia, Szlovákia és Ukrajna – magyar közösségeinek körében a kisebbségi, magyar nyelvű iskolaválasztás szempontjait vizsgáltuk.¹ A résztvevő kutatók felől már a kutatás kezdetén megfogalmazódott az igény a magyar kisebbség többségi nyelvű iskolaválasztásának vizsgálatára, tudva lévén a többségi nyelvű iskolát választó szülők gyermekeik iskoláztatásának nyelvről hozott döntésükben más szempontokat vesznek figyelembe a magyar iskolát választó szülőkhöz képest, az eltérő nézőpontok megismerése és összevetése a téma átfogó tanulmányozásához pedig elengedhetetlen. A *Többségi nyelvű iskolaválasztás a Kárpát-medencében* című felmérést 2013-ban a fenn említett kutatás módszertanával szinte megegyező módon és közel ugyanazokon a helyszíneken sikerült megvalósítani. Szlovákia szórvány magyar területének kutatási helyszíne, az elmúlt évhez hasonlóan, idén is Zoborvidék volt.

2. Előzmények

A kisebbségkutatás egyik „alaptétele” szerint a többségi nyelvű iskoláztatás az asszimiláció meghatározó előmozdítója. A többségi nyelvű iskolaválasztás a magyar közösség tagjainak számát negatív irányban befolyásolja, vagyis a magyar tannyelvű iskola a közösség fennmaradását

¹ Lásd: Morvai Tünde – Szarka László: A magyar tannyelvű iskolák választása Dél-Szlovákiában: gömöri, mátyusföldi és zoboralji gyakorlatok. *Kisebbségkutatás*, 2012/3. 536-567.

biztosító intézmény. A szórványban ettől több funkcióval is bír egy magyar tannyelvű iskola, hiszen az a magyar nyelv használatának kiemelkedő színtere a családi élet tere és az egyéb közösségi rendezvényeken túl. A gyermek identitásának alakulásában az oktatás nyelve tehát döntő fontosságú, a többségi nyelven történő iskoláztatás a kiindulópontja az asszimilációhoz vezető nyelvcsereének.² Külön Zoborvidékre vonatkozó kutatásról nincs tudomásom, azonban kiemelnék két olyan felmérést – egy regionálisat és egy országosat –, melyek a szülők iskolaválasztási háttérét és motivációt vizsgálják. Négy ismertet emel ki a Nagykaposon és Királyhelmeceken készült kérdőíves vizsgálat, miszerint a városban élő, a magyar mellett szlovák nyelvhasználatú, két külön nemzetiségű, szlovák iskolába járt szülők választják leginkább gyermekeik számára a szlovák nyelvű iskolát.³ Lampl Zsuzsa legújabb könyvében publikált, 2011-ben végzett felmérés eredményei is azt mutatják, hogy a vegyes házasság mellett a szülők iskoláinak tannyelve is befolyásolja gyermekeik iskolájának tannyelv szerinti kiválasztását.⁴ A B-Fókusz Intézet által készített kérdőíves vizsgálat arra a következtetésre jutott, hogy a tömb/szórvány vidéken szinte ugyanolyan arányban csökken a magyar nyelvű oktatás iránti igény.⁵ Az intézet által vizsgált mintában a szórvány vidék jellegzetességei nem körvonalozódtak ki elég hangsúlyosan. A statisztikai adatok azonban egyértelműen jelzik, hogy Zoborvidéken, Szlovákia legnagyobb számú magyar szórvány területén az átlagos szlovákiai magyar tendenciához képest kétszer többen döntenek a szlovák tannyelvű iskola mellett. Az eddig végzett empirikus kutatások rámutatnak a szlovák nyelvű iskolaválasztás tendenciáira, ebben a kutatásban egyéni életutakat vizsgálva tárjuk fel a választás indokait.

² Bálint Annamária – Vincze László: Adalékok a felvidéki magyarok iskolaválasztási szokásainak megismerésének háttéréhez. *Educatio*, 2009/1. 126-130.

³ Bálint – Vincze, 2009. Adalékok a felvidéki magyarok iskolaválasztási, i.m.

⁴ Lampl Zsuzsanna: *A szlovákiai magyarok szociológiája*. Fórum Kisebbségkutató Intézet: Somorja, 2012. 180.

⁵ Dobos Ferenc (szerk.): *Szociológiai kutatások a határon túli magyarság körében*. Kutatási jelentés, 2011.

3. Statisztikai kitekintő

Kutatási eredményeink ismeretetése előtt vessünk azonban egy pillantást a témát érintő statisztikai mutatókra. Szlovákia alapiskolás korú gyermekeinek száma az utóbbi tíz évben 27%-kal redukálódott, az országos átlaghoz viszonyítva a magyar nemzetiségű diákok száma 3%-kal alacsonyabb arányban (24%) csökkent. A magyar tanítási nyelvű alapiskolába járó diákok száma ennél is „kedvezőbb” csökkenést mutat (20%). A nyitrai járás magyar nemzetiségű diákjainak száma az országos átlag csökkenésének közel kétszerese (49%), a járás magyar tannyelvű iskoláiba hasonlóan alacsony arányú, a tíz évvel ezelőttihez képest, 47%-kal kevesebb diák jár. A statisztikai adatok egyértelműen mutatják a járás iskolás korú gyermekszámának megfelelőését, melynek egyenes következménye a magyar tannyelvű iskolába járó diákok számának félére csökkenése a tíz évvel ezelőtti állapotokhoz képest. A szlovákiai magyar átlaghoz képest közel két és félszer gyorsabban csökken a magyar tannyelvű iskolába járó diákok száma, és kétszer gyorsabban a magyar nemzetiségű diákok száma (lásd: 1. táblázat).

1. táblázat. A diáklétszám alakulása az elmúlt tíz évben⁶

	Magyar tan- nyelvű alisko- lába járó diákok száma a nyitrai járásban	Nyitrai járás ma- gyar nemzetiségű diákjainak száma	Nyitrai járás összes diákjainak száma	Magyar tannyel- vű alapiskolába járó diákok szá- ma Szlovákiában	Szlovákia magyar nemzetiségű di- ákjainak száma	Szlovákia összes diákjainak száma
2003/2004	366	550	15884	36520	44218	553249
2004/2005	334	501	14974	35261	42719	528850
2005/2006	311	452	14282	34341	41235	505378
2006/2007	299	412	13649	32975	39862	481652
2007/2008	280	377	12853	31762	37661	456393
2008/2009	256	350	12230	30544	35556	433647
2009/2010	240	325	11873	30218	35079	422447
2010/2011	220	314	11792	29830	34664	413718
2011/2012	204	302	11652	29412	34203	408288
2012/2013	195	280	11470	29073	33632	403440
Csökkenés	47%	49%	28%	20%	24%	27%

⁶ Az adatok az állami iskolákban tanuló diákokra vonatkoznak. Forrás: www.uips.sk, letöltés ideje: 2013.03.03.

Szemügyre véve a nem magyar tanítási nyelvű iskolába járó szlovákiai magyar diákok számát, szintén érvényesül a nyitrai járás magyar nemzetiségű diákjainak negatív irányban történő duplán teljesítése, az utóbbi tíz év átlagát tekintve ugyanis a szlovákiai magyar nemzetiségű diákok 15%-a nem magyar tannyelvű iskolába jár, míg a nyitrai járásban a magyar nemzetiségű diákok duplája, 30%-a nem részesül magyar nyelvű iskoláztatásban (lásd: 2. táblázat).

2. táblázat. *A nem magyar tannyelvű iskolába járó magyar nemzetiségű diákok aránya*⁷

	2003/2004	2004/2005	2005/2006	2006/2007	2007/2008	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2011/2012	2012/2013
Nyitrai járás nem magyar tannyelvű iskolába járó diákjainak aránya (%)	33	33	31	27	26	27	26	30	32	30
Szlovákia nem magyar tannyelvű iskolába járó diákjainak aránya (%)	17	17	17	17	16	14	14	14	14	14

4. A kutatás módszertana, az interjúalanyok

Első interjúalanyainkat a korábbi évek kutatásai során szerzett ismeretek segítségével kutattuk fel, majd a hólabda módszerével élve jutottunk el további személyekhez, akikről elmondható, hogy készségesen álltak rendelkezésünkre. Interjúinkat félig strukturált vázlatra alapozva készítettük el. Négy pedagógust, három szülőt és két diákot szólítottunk meg. A pedagógusokkal szemben állított kritérium az volt, hogy szlovák iskolában tanítsanak; a megszólított szülőkkel szembeni elvárás a gyermekeik (legalább az egyik) szlovák nyelvű iskoláztatása volt; a diák

⁷ Az adatok az állami iskolákban tanuló diákokra vonatkoznak. Forrás: www.uips.sk alapján önálló számítás. Letöltés ideje: 2013.03.03.

interjúalanyokkal szembeni feltétel pedig a szlovák tannyelvű iskola látogatása volt.

A megkérdezett pedagógusok két különböző faluban tanítanak: három közülük egy munkahelyen, egy pedig egy másik falu iskolájában. Mindkét iskolában magyar és szlovák tagozat egyaránt működik, három pedagógus magyar és a szlovák tagozaton egyaránt tanít, a negyedik már csak szlovák tagozaton (a magyar tagozat csökkenő gyermeklétszáma miatt ott ugyanis már nem volt szükség a munkájára). Pedagógus interjúalanyaink családi hátteréről annyit emelnék ki, hogy három közülük vegyes házasságban él, egy pedig homogén magyar házasságban. A három vegyes házasságban élő pedagógus magyar tannyelvű alapiskolát végzett, és mindhármuk gyermeke szlovák tannyelvű iskolába jár vagy fog járni. A homogén magyar házasságban élő pedagógus szlovák tannyelvű alapiskolát végzett, de gyermeke magyar nyelvű iskolába járt.

A szülők legfontosabb jellemezőjeként kiemelném, hogy mindhárom magyar tannyelvű alapiskolába jártak, az egyik vegyesházasságban él; a másik házastársa magyar anyanyelvű, szlovák nemzetiségű, szlovák iskolai életúttal; a harmadik szülő homogén magyar házasságban él.

A két meginterjúvolt diák a homogén magyar házasságban élő szülők hetedik évfolyamos gyermeke valamint a magyar nemzetiségű apa és szlovák nemzetiségű, de magyar anyanyelvű anya (alapiskola) negyedik osztályba járó gyermeke.

A kutatás helyszínéül választott településeket tudatosan nem nevezem meg az egyik interjúalany kifejezett kérésére.

5. Az iskolaválasztás jellemzői

5.1. Az óvoda jelentősége

Az iskolába történő beiratkozás előtt Szlovákiában is kötelező az óvoda látogatása legalább egy évig. A nyitrai járásban egyetlen településen működik olyan óvoda, ahol a szlovák mellett magyar tagozat is működik. Ebből kifolyólag a magyar nemzetiségű gyermekek, az egy magyar tagozattal rendelkező óvodát fenntartó településen kívül, kizárólag szlo-

vák nyelvű óvodába járhatnak. Az óvodákban – az interjúalanyok elmondása szerint – a magyarul tudó óvónők általában külön foglalkoznak a magyar anyanyelvű gyermekekkel, anyanyelven készítik őket fel az ünnepi műsorokra, például az anyák napi előadásra. Az óvodákban a mindennapi kommunikációs nyelv, a külön magyar nyelvű foglalkozásokon kívül, a szlovák. A szlovák nyelvű óvodába járó magyar nyelvű kisgyermekek tehát már akár három éves koruktól ismerkedhetnek a szlovák nyelvvel. Azt gondolhatnánk a gyermek így már óvodás korban megtanulja a szlovák nyelvet. Ez általában így is történik.

Kirívó példa lehet az óvodában történő szlovák nyelv korai nem elsajátítására az az eset, melyet az egyik szülő mesélt el a szlovák nyelvű óvodába járó kisfiáról: „*Mert a szlovák angol volt. A tanító néni szerint angol volt.*” A szülő elmondása szerint kisfia óvodás csoportjába három magyar nemzetiségű gyermek járt, akik szlovák társaiktól különálló csoportot alkottak. A kisfiú a hozzá nem magyarul beszélő társait és az óvónőt idegennek érezte, s kerülte is a társaságukat. A kisfiú azóta iskoláskorú, testvérénél, aki szintén ugyanabba az óvodába járt, sokkal gyengébben beszél a szlovák nyelvet. Ennek egyik oka, hogy testvérének óvodásként nem volt magyar nemzetiségű óvodás csoporttársa, ez az egyedüllét indokolta a testvér szlovák nyelvű iskolába kerülését (erre az esetre még később visszatérünk). A kisfiú egyébként magyar nyelvű alapiskolába jár.

Az óvoda jelentőségét hangsúlyozta az a szülő, aki házastársa elvárásának megfelelően gyermekeit szlovák iskolába íratta, de gyermekei az óvoda magyar tagozatára jártak, melynek köszönhetően a gyerekek, őt idézem, „*szépen beszélnek magyarul.*” Gyermekei magyar nyelvű óvodába járatásához ő maga ragaszkodott, mintegy kompenzációként a későbbi szlovák nyelvű iskoláztatásért.

Egy másik, szintén vegyes házasságban élő szülő gyermeke egy közeleli város szlovák óvodájába jár. Ebben a városban a magyar nemzetiségű lakosság elenyésző száma miatt nem is lenne igény magyar nyelvű óvodára. A városi szlovák nyelvű óvodában a gyermek a magyar nyelvvel egyáltalán nem találkozhat, környezete teljes mértékben szlovák nyelvű, nem csak az óvodában, hanem a város utcáin és részben otthon is ez a nyelv veszi körül (mivel ő csak az egyik szülőjével beszél magyarul, a

másik szülőjével szlovákul beszél, és szülei egymás között is a szlovák nyelvet használják). Az interjúalany elmondása szerint a teljesen szlovák környezetben gyermeke magyar nyelvű szókinccse gyengén fejlődik, kifejezési nehézségekkel küzd. Gyermeke hiányos magyar szókinccse az egyik érv a szlovák tannyelvű iskola mellett. Véleménye szerint a magyar nyelvű környezet hiánya kényszeríti őt erre a döntésre, a gyermek számára ugyanis nincs meg az a tér, ahol a magyar nyelvet gyakorolni, használni tudná.

5.2. A vegyes házasság

A vegyes házasság ténye csak egy esetben fogalmazódott meg egyedülálló, egyértelmű inkokként a többségi nyelvű iskolaválasztás mellett:

„Férjem, az szlovák nemzetiségű, ezért aztán a gyerekek is szlovák nemzetiségűek lettek és szlovák iskolába jártak, de beszélük a magyar nyelvet szépen.”(szülő)

Kizárólag erről az esetről mondhatjuk tehát el, hogy maga a szlovák nemzetiségű és anyanyelvű házastárs léte döntötte el a gyermekek iskolázatási nyelvét. Evidensnek számító kijelentés, miszerint a szülő gyermekének a legjobbat akarja, a döntések azonban nem mindig a gyermekek érdekeit tartják szem előtt. A szülő magának és házastársának is kedvére való iskolát választ. Az általunk megismert esetből kiderül, hogy a vegyes házasságban élő interjúalanyt szlovák nemzetiségű házastársának való megfelelés kényszere befolyásolta a döntés meghozatalában.

„Ha a férjem magyar lett volna, én azon abszolút nem gondolkodtam volna. Tehát én mondjuk, azt nem tudom megérteni, hogyha mind a ketten magyarok, akkor miért adják szlovák iskolába. Ezt abszolút nem tudom megérteni. Én nem tudom, hogy mért döntenek a szlovák iskola mellett, hogyha mind a ketten magyarok... A családi béke miatt tehát nekem kellett engednem. Van ilyen is, na!”(szülő)

5.3. Az iskola diákjainak létszáma

A kis létszám negatívumként jelenik meg a gyermekeik számára szlovák iskolát választó szülők részéről. Ellenben a magyar iskolát választó szülők épp a kisiskolák családias hangulatát emelik ki, utalva arra, hogy a gyermek nem veszhet el a tömegben, nagyobb odafigyelést kap a pedagógusoktól. Ebben a kontextusban a kisiskola és a nagyobb létszámú iskola nem tipikusan a falusi kisiskola és városi iskola közötti választás lehetőségeként jelenik meg, hanem a jóval kisebb létszámú magyar nyelvű kisiskola és a nagyobb létszámú szlovák iskola között lehet dönteni. A vizsgált településeken párhuzamosan működik szlovák és magyar nyelvű iskola is azzal a különbséggel, hogy a szlovák iskolákban gyakran két párhuzamos osztály is működik, akár 30 körüli diáklétszámmal. Ezzel szemben a magyar iskolákban az alsó tagozaton az évfolyam szerinti csoportbontás sem érvényesül. A lehetőségek korlátozottak, szinte csak a magyar és szlovák iskola közül választanak, nem merül fel jellemzően még a szlovákok körében sem a városi, ebben az esetben a nyitrai iskola mint alternatíva.

Három esetben merült fel konkrét ellenérvként a magyar iskolával szemben az iskola kis létszáma. A létszám az adott konkrét iskola első osztályában valóban kevés, sőt az a kérdés az utóbbi tíz évben lesz-e egyáltalán egy vagy legjobb esetben két elsős diák. Ebben az iskolában az alsó tagozaton (1-4. évfolyam) összevont osztályokkal dolgoznak a pedagógusok, a felső tagozat (5-9. évfolyam) nagyobb létszámmal működik, lévén más falvakból is csatlakoznak diákok, ahol csupán 1-4. évfolyamos kisiskolákat tartanak fenn.

„Ne legyek magam a magyar iskolába, hogy magam egy osztályba voltam volna, magam elsős.” (diák)

„Ami a magyar iskola ellen szólt nálunk az a kis létszám, a leépülő út.” (szülő)

5.4. Vívódás

A magyar tannyelvű iskolát választó szülők interjúiból kiténik döntésüket határozottan hozták meg, a döntés előtti helyzetet nem előzte meg

komoly mérlegelési ciklus, mely a szlovák iskolát választó szülők körében tapasztalható volt. A megkérdezett szülők egyike számára sem volt egyértelmű döntés a szlovák iskola, mindnyájan mérlegelték a magyar iskola lehetőségét is. A magyar nemzetiségű szülő bár önmagában vívódott, a házastárs akaratával nem állt szembe, elfogadta azt, vagyis a döntést nem ő hozta meg, ő csupán azt döntötte el, hogy házastársa ezzel kapcsolatos véleményét elfogadja.

„Érzelmek kavargtak bennem, még nem is volt aktuális a kérdés.” – nyilatkozza a egyes házasságban élő pedagógus, aki most áll döntés előtt. Határozatlansága hátterében saját magyar tannyelvű alma matere volt, ahol nem csupán diák volt, hanem pedagógusként is tevékenykedett, és beelátott az iskola belső működési folyamatába, amit gyermeke számára minőségileg nem tart megfelelőnek. A minőség szó alatt a pedagógusok szakmai rátermettségét értette. Ez utóbbi (általa objektívnek tartott) tény, valamint gyermeke hiányos magyar szókinccse miatt hozta meg a döntést a szlovák nyelvű iskola mellett.

A homogén magyar házasságban élő szülők egyik gyermeke szlovák, másik magyar iskolába jár. Természetes lett volna számukra, hogy mindkét gyermeküket ugyanabba a magyar tannyelvű iskolába adják, ahová ők maguk is jártak. Közbejött azonban a gyermek érdekeit középontba állító érv a szlovák iskola mellett: a településen nem volt több magyar nemzetiségű első osztályos korú gyermek, így egyedül ő lett volna a magyar tagozaton elsős, az óvodás csoporttársaktól elszakítva, kiket egyértelműen szlovákként a helyi szlovák iskolába írtak. A dilemmát a szülőkből fokozta, hogy a helyi magyar közösség aktív tagjaiként úgy érezték példát kellene mutatniuk ezen a téren, másrészt az egyik szülő még pedagógus is, döntésének közösségi következményei is lehetnek, hisz ez a szakma ebben a kis faluban még magas presztízzsel bír.

Amikor az interjúalanyokat megkérdeztük, kivel beszéltek meg az iskolaválasztással kapcsolatos dilemmáikat, főként azt a választ kaptuk, hogy ez magánügy, akár egyfajta tabutémának is nyilvánítható. A téma tabusodása annak tulajdonítható, hogy baráti, ismerősi, kollegiális körben is nagyon sokfajta élethelyzet alakult ki, és ezekben a körökben vegegyesen járnak a gyerekek szlovák és magyar iskolába, tehát mindenkinek más a véleménye erről, így inkább nem is hozzák fel beszédtemának

az iskolaválasztást. A vegyes házasságban élő interjúalanyok saját belső őrlődésükről számoltak be, a problémát mélységeiben valójában senkivel nem beszéltek meg.

5.5. Hiányos magyar szókinccs

A vegyes házasságokban a családi nyelvhasználat a gyermekek iskolájának tannyelvét erősen befolyásolhatja. A szlovák nyelvű iskolaválasztással a gyermek szókinccse a tanítás nyelvén fog tovább gyarapodni, lévén az iskolában töltött idő alatt is szlovákul kommunikál. A szórvány közösségben a családon és a magyar nyelvű rendezvényeken kívül az iskola lenne a magyar nyelvű kommunikáció központja, hiszen az utca, a hivatal nyelve a szlovák. Az egyik szülő épp a nyelvhasználati tér szűkülésével indokolja a nem magyar nyelvű iskolaválasztást, miszerint a környéken a családon belüli magyar nyelvhasználatra korlátozódik az anyanyelvű kommunikáció. Nyelvet váltottak a Zoborvidéki falvak, ezt megerősíti több interjúalany is, gyermekkorukból felidézett példákkal.

A gyermek gyenge anyanyelvű szókinccse abban a családban is problémaként jelent meg, ahol a két magyar anyanyelvű szülő odahaza csak magyarul beszél egymás között és gyermekeikkel is, sőt a magyar anyanyelvű nagyszülők is abban a házban laknak. A gyermek kifejezési nehézségekkel küzd az apa elmondása szerint is, de az interjúból is kiderül a diák kevert, magyar és szlovák elemeket együttesen alkalmazó nyelvhasználat.

Gyermeke magyar nyelvű szókinccsének gyarapodására fokozottan odafigyel az a szülő, aki nem engedi számára a szlovák nyelv használatát otthon.

„... ha a gyerek hazajön, múltkor is, elszólja magát szlovákul, rá van szólva, vagy úgy ki van javítva. Ő tudja aztat, csak nem ugrik be neki. Ő még gyerek.” (szülő)

Ebben a családban az egyik házastárs szlovák nemzetiségű, de magyar anyanyelvű, tehát ez a házasság nem minősíthető vegyes házasság-

nak, így a dominánsabb házastárs a család nyelvhasználatát magyarra korlátozza, és próbálja a család magyar identitását őrizni.

„Nálunk a számítógép menüje is magyarul van, a telefonon menü is magyarul van... jár az Új Szó, a Kossuth Rádió magyarul fröcsög... 20.-ára lemegyünk Pestre...” (szülő)

Mindezen törekvései ellenére úgy érzi, lánya nem beszél jól magyarul. Ez a kislány lett az egyik diák interjúalanyunk, aki annak ellenére, hogy szlovák iskolába jár, énekel ugyanezen iskola magyar tagozatának énekarában, valamint az órák közötti szünetet is szívesebben tölti a magyar tagozaton tanuló diákok körében. Emellett a helyi magyar közösség hagyományőrző csoportjának is a tagja. Saját bevallása szerint szívesebben járna a magyar tagozatra. Az aktív magyar közösségi életben való részvétele és a család magyar nyelvhasználatára ellenére nem érzi tökéletesnek magyar nyelvtudását:

„Hát magyarul nem nagyon tudok, hát na, nem tudok úgy, mint szlovákul, hogy olyan alapokat, hogy hogyan beszélni.” (diák)

6. Jövőkép

A magyar nyelvű közösség a felszámolódás felé tart, saját magának köszönhetően, külső befolyástól mentesen, nyilatkozza az egyik apa:

„Itt nem a szlovákok kényszerítettek erre. Mi magunk csináltuk ezt. Nincs szó szlovákosításról. Mi adtuk fel.”(szülő)

A szlovákosítás ebben az esetben mint erőszakos folyamat kerül szóba, azonban ennek van egy másik vetülete is. Öllős László a probléma gyökerét abban látja, hogy a szlovák alkotmány a szlovákiai magyar kisebbséget nem tartja egyenlő értékűnek a többségi államalkotó szlovák nemzettel. Ez a tény mindennapokban nem asszimilálódást ered-

ményez, hanem asszimilálást, konkrétan szlovákosítást.⁸ A bizonytalan nemzeti identitás a szórványra fokozottan jellemző, hiszen az ott élő magyar kisebbség szlovák nemzetiségű embertársakkal szorosabb kapcsolatban van, mint a tömb vidékiek. Az őket körülvevő szlovák környezetnek való megfelelés igénye adott esetben az iskola kiválasztásában is meghatározó lehet. Magasabb a szlovák nemzetiségű kollégák, barátok, szomszédok aránya, akiknek véleménye, példája befolyásolhatja a szülőket az iskola kiválasztásában.

A 35 éves fiatal apa az előző generációt teszi felelőssé ezért a folyamatért. Ellentmondásos ez az állítás több szempontból is. Egyrészt az interjúalanyok saját elmondása szerint szüleik számára – egy kivétellel – evidensnek számított, hogy ők maguk magyar nyelvű iskoláztatásban részesüljenek:

„Szerintem nem is volt kérdés, hogy magyar iskolába tegyenek-e vagy szlovákba. Egyértelmű volt.” (pedagógus)

„Ez nem volt kérdés.” (szülő)

Másrészt az utcán is dominált a magyar nyelv használata, ellenben a mai példával. A nyelvvtárs tehát ezekben a családokban egy generáció alatt történt meg.

„... mert mi még az utcán magyarul beszélünk a szomszédokkal is.” (szülő)

A szlovák nyelvhasználatáról nyilatkozik az egyik szülő:

„...nem nagyon használtam itthon. Hát otthon mi nem használtuk soha a családba. A barátaim az utcán szintén magyarul szóltak.” (szülő)

⁸ K. Cséfalvay Eszter: Magyarok akarunk-e maradni? Interjú Öllős László politológussal. *Új Nő*. 2012/31. Forrás: <http://www.ujno.sk/images/Htm/2012/12031.htm>, letöltés ideje: 2013.03.01.

„Mi már csak szenvedői vagyunk ennek a szituációnak.” – hárítja a felelősséget az interjúalany szülei generációjára, és saját gyermekei számára már nem látja a kiutat a magyarként való megmaradásra:

„De viszont mi csinálhat az a gyerek, amikor kimegy a többi 10 gyerek közé? Csak szlovákul beszélnek. Iskolában azt hallja, én minden sejttem az ellen volt, hogy ne menjen szlovák iskolába, de sajnos itt nincs jövője. Hogy lesz-e még 8 vagy 9 évig itt magyar iskola? Szerintem nem! Van egy ideál és van a realitás...” (szülő)

7. Összegzés

A többségi nyelvű iskolát választó szülőkkel és pedagógusokkal készült interjúk tapasztalatai alapján elmondhatjuk, hogy esetükben a döntési folyamatot állandó bizonytalanság kísérte végig, a szlovák nyelvű iskola-választás helyességéről nem voltak teljes mértékben meggyőződve. Tény azonban, hogy a vegyes házasságban élők döntésének háttere közvetve vagy közvetlenül összefüggésbe hozható a szlovák nyelvű házastárs létevel. Közvetlenül egyértelműen úgy, hogy a házastárs kifejezett igénye gyermeke szlovák nyelven történő iskoláztatása. A közvetett szituációt több tényező befolyásolja, de leginkább a család döntően szlovák nyelvű otthoni nyelvhasználata. A család dominánsan szlovák nyelvhasználata miatt a gyermek magyar szókinccse nem fejlődik a szlovákkal azonos szinten, iskoláskorúvá válásakor a magyar iskolához nem ragaszkodó szülő a környezetében domináns nyelvű, szlovák iskolába íratja gyermekét. A nyelvi tényező mellett itt még összetettebbé teszi a helyzetet a gyermek és a szülők társas kapcsolati hálója. A gyermek kapcsolati hálóját óvodás korban elsősorban az ottani csoporttársai jelentik. Másodsorban összekapcsolódik ez a háló a szüleiével, a család ismerősei, barátai, szomszédai által. Magyar óvoda hiányában a vizsgált területen az óvodás korú gyermekek többsége szlovák óvodába jár, ez a legtöbb esetben a szlovák nyelv aktív használatát vonja maga után már ebben a korban. Amennyiben az óvodán kívül a gyermek döntően a család

barátaival, ismerőseivel, szomszédaival is szlovák nyelven kommunikál, a magyar nyelv használatára még a társas kapcsolatai által sincs lehetősége. A nyelvhasználaton túl pedig az óvodás társak, a család barátai, ismerősei, szomszédai iskolaválasztási szokása is befolyásolja a szülőt. Minél homogénebb – ebben az esetben nyelvhasználati szempontból dominánsabban szlovák – ez a társas kapcsolati kör, annál nagyobb az esély a szlovák iskolaválasztásra.

A már többször említett tavalyi kutatásban a megkérdezett szülők és pedagógusok azon feltételezése, miszerint a gyermekeiket szlovák iskolába adó szülők az érvényesülés miatt választják a többségi nyelvű iskolát, ezúttal nem köszönt vissza. Érdekes módon a többségi nyelvű iskolát választó szülők és az ott oktató pedagógusuk, de még a gyermekek körében sem hangzott el ez a szó a szlovák iskola melletti érvként. Egyáltalán a gyermekek jövőjére, munkaerőpiaci érvényesülésére vonatkozó indokok nem hangzottak el.

Az idegen nyelvi közeg a két nyelv tudatos használatát követeli. Az állam nyelvének használata elengedhetetlen, míg az anyanyelvet csak tudatosan lehet használni a lehetőségekhez mérten. A magyar nyelvhasználat egyik lehetséges helyszíne az iskola. A többségi nyelv gyakorlására az összes többi élettér helyszínül szolgál. A nyelvhasználati tudatot a családban beszélt nyelv alakítja. A nagyszülőknek fontos szerepe van az unokák magyar nyelvhasználatában, a vegyes házasságban élő szülők ezt kihangsúlyozták. A nagyszülőkkel való kommunikáció gyakorisága és szintje tehát meghatározhatja az unokák magyar nyelvű szókincsét, de korántsem elegendő a magyar nyelv megőrzéséhez és az identitás megtartásához. Összefoglalva elmondhatjuk, hogy a vizsgált szórvány vidék településein élő interjúalanyainkat az etnikai térvesztés érzése kerítette hatalmába, iskolaválasztási döntéseik ebben a kontextusban gyökereznek.